

Obsah

1	Ideální a slabě interagující Boseovy a Fermiho plyny	6
1.1	Úvod	6
1.2	Kvantově mechanický popis mnohočásticových systémů	7
1.3	Nejdůležitější vztahy fenomenologické termodynamiky	12
1.4	Ideální Boseův plyn	13
1.4.1	Boseova-Einsteinova kondenzace	14
1.4.2	Termodynamická limita	17
1.4.3	Goldstoneův teorém	20
1.5	Slabě interagující Boseův plyn	21
1.6	Boseův plyn – shrnutí	28
1.7	Boseova-Einsteinova kondenzace a supratekutost	28
1.8	Ideální Fermiho plyn	31
1.8.1	Ideální Fermiho plyn - shrnutí	34
1.9	Poznámky k slabě neideálnímu Fermiho plynu	34
1.10	Závěr	36
1.11	Literatura	36
2	Dosahování a měření nízkých teplot	38
2.1	Teplotní stupnice	38
2.2	Plynový teploměr	40
2.3	Primární teploměry	41
2.3.1	Šumový teploměr	42
2.3.2	Jaderný orientační teploměr	44
2.3.3	Teploměry s coulombickou blokáci	45
2.4	Sekundární teploměry	46
2.4.1	Kovové rezistivní teploměry	47
2.4.2	Polovodičové teploměry	48
2.4.3	Kapacitní teploměry	51
2.4.4	Termočlánky	52
2.5	Z historie dosahování kryogenních teplot	52
2.6	Dosahování dusíkových a heliových teplot	55
2.7	Směsi $^3\text{He} - ^4\text{He}$	59
2.8	Rozpouštěcí refrigerátory	61
2.9	Adiabatická demagnetizace	64
2.9.1	Adiabatická demagnetizace paramagnetických solí	65
2.9.2	Jaderná adiabatická demagnetizace	65
2.9.3	Adiabatické tavení pevného ^4He v kapalném ^3He	69
2.10	Dosahování nízkých teplot bez použití kryokapalin	71
2.10.1	Kryogenerátory	71
2.10.2	Pulzní trubice	73
2.10.3	Pevnolátkové chladiče	74
2.11	Literatura	74

3	Vlastnosti normálneho kvapalného ^3He	76
3.1	Kvapalné ^3He ako ideálny degenerovaný Fermiho plyn?	78
3.2	Pauliho paramagnetizmus kvapalného ^3He	81
3.3	Transpportné vlastnosti kvapalného ^3He	83
3.4	Landauova teória kvapalného ^3He	84
3.5	Literatúra	90
4	Tuhé hélium	91
4.1	Kvantový kryštál	91
4.2	Tuhé ^3He	93
4.2.1	Môže mať kryštál vyššiu entropiu než kvapalina? Pomerančková predpoveď a chladiaca metóda	93
4.2.2	Kryštalizačný teplomer	95
4.2.3	Jadrový magnetizmus ^3He	99
4.3	Tunelovanie atómov v kryštáloch hélia	101
4.3.1	Kvantová difúzia.	102
4.3.2	Nulové vakancie	105
4.3.3	Supersolid	106
4.3.4	Torzny oscilátor a supratekutosť	110
4.4	Literatúra	111
5	Supratekuté ^4He	113
5.1	Rovnovážny fázový diagram	113
5.2	Vybrané fyzikální vlastnosti supratekutého ^4He	115
5.3	Supratekutý film kapalného hélia	117
5.4	Základní teoretické představy o supratekutosti ^4He	118
5.5	Úvod do Landauovy teorie supratekutosti ^4He	119
5.6	Landauovo kritérium supratekutosti	120
5.7	Termodynamika He II	122
5.8	Hydrodynamika He II	124
5.9	Vlnové procesy v He II	125
5.9.1	První zvuk	127
5.9.2	Druhý zvuk	128
5.9.3	Třetí zvuk	128
5.9.4	Čtvrtý zvuk	129
5.10	Kvantově mechanický popis He II	129
5.11	Kvantování cirkulace v He II	131
5.11.1	Kvantovaný vír v He II	132
5.11.2	Experimentální důkaz kvantování cirkulace v He II	133
5.12	Rotující He II	134
5.13	Vnitřní tření	135
5.14	Nukleace a interakce kvantovaných vírů v He II	136
5.14.1	Nukleace kvantovaných vírů	136

5.14.2	Interakce mezi víry	137
5.15	Vizualizace kvantovaných vírů v He II	139
5.16	Literatura	140
6	Supratekuté fáze ^3He	142
6.1	Základné vlastnosti supratekutých fáz ^3He	142
6.2	Spektrum excitácií v supratekutých fázach ^3He	148
6.3	Dynamika excitácií a andrejevovská reflexia v supratekutom $^3\text{He-B}$	150
6.4	Spinová dynamika v supratekutom $^3\text{He-B}$	156
6.5	Pozdĺžna jadrová magnetická rezonancia	157
6.6	Frekvenčný posuv a priečna JMR v supratekutých fázach ^3He .	158
6.7	Magnetická supratekutosť a stavy s koherentnou precesiou spinov	160
6.8	Procesy magnetickej relaxácie v supratekutom $^3\text{He-B}$	162
6.9	Spinovo precesujúce vlny	164
6.10	Perzistentne precesujúca doména v $^3\text{He-B}$	166
6.11	Boseova-Einsteinova kondenzácia magnónov v supratekutom ^3He	167
6.12	Rozhranie medzi A a B fázami supratekutého ^3He	169
6.12.1	Nukleačný problém	170
6.13	Rotujúci supratekuté ^3He	170
6.13.1	Hladina rotujúciho vzorku	170
6.13.2	Kvantované víry alebo vírové listy?	172
6.13.3	Vírové štruktúry v rotujúcim $^3\text{He-A}$	174
6.13.4	Kvantované víry v rotujúcim $^3\text{He-B}$	178
6.13.5	Supratekutá Kelvinova-Helmholtzova nestabilita	181
6.14	Literatúra	183
7	Kvantová kavítace a kvantové vypařování	186
7.1	Standardní teoretický popis kavítace	186
7.2	Stavová rovnice a spinodální limit	188
7.3	Experimentální studium kavítace v kapalném heliu	189
7.4	Kvantové vypařování	192
7.5	Literatura	194
8	Ionty v supratekutém heliu	195
8.1	Struktura iontů	195
8.2	Lokalizace nabitých částic u hladiny He	196
8.3	Pohyblivost iontů	199
8.4	Dvojměrná krystalizace	200
8.5	Detekce a nukleace kvantovaných vírů	203
8.6	Landauova kritická rychlost	205
8.7	Ionty v supratekutém ^3He	206
8.8	Literatura	207

9	Chladné atomové plyny	208
9.1	Úvod	209
9.2	Přehled experimentálních technik	210
9.2.1	Uvěznění atomů v pasti	211
9.2.2	Laserové chlazení	213
9.2.3	Detekce	216
9.3	Neinteragující bosony v pasti	217
9.3.1	Hustota stavů	217
9.3.2	Základní termodynamické vlastnosti	219
9.3.3	Rozdělení hustoty a rychlosti	221
9.4	Interagující bosony v pasti	222
9.4.1	Grossova–Pitajevského rovnice	222
9.4.2	Viriální teorém a energetické škály	224
9.4.3	Thomasova–Fermiho aproximace	226
9.4.4	Kolektivní excitace	228
9.5	Rotující kondenzáty a víry	231
9.5.1	Víry v homogenním Boseově plynu	232
9.5.2	Víry v uvězněném plynu	234
9.5.3	Stabilita víru	235
9.6	Feshbachova rezonance	237
9.6.1	Dvoukanálový model	238
9.7	Neinteragující fermiony v pasti	240
9.7.1	Rozdělení hustoty a rychlosti	242
9.8	Homogenní Fermiho plyn s přitažlivou interakcí	243
9.8.1	BCS teorie	243
9.8.2	Renormalizace vazbové konstanty	245
9.8.3	Přechod BCS–BEC	246
9.8.4	Výsledky v aproximaci středního pole	247
9.9	Aproximace lokální hustoty	250
9.9.1	Příklady použití	251
9.10	Optické mřížky	252
9.10.1	Blochovy oscilace	253
9.10.2	Bosony v optické mřížce	254
9.10.3	Fázový přechod supratekutina–izolant	257
9.10.4	Fermiony v optické mřížce	258
9.11	Literatura	259
10	Kryogenní dynamika tekutin a kvantová turbulence	260
10.1	Úvod do proudění a turbulence klasických tekutin	260
10.2	Možnosti využití kryogenního helia pro studium klasické turbulence	263
10.3	Supratekutá hydrodynamika, kvantované víry a jejich dynamika	266
10.4	Kvantová turbulence v protiproudu normální a supratekuté složky	269
10.5	Kvantová turbulence vyvolaná prouděním supratekuté složky	271
10.6	Turbulence v He II generovaná mechanicky, mřížková turbulence	273

10.7	Kvantová turbulence v limitě nulové teploty	275
10.8	Kvantová turbulence v ${}^3\text{He-B}$ v přítomnosti normální složky . . .	279
10.9	Závěr	282
10.10	Literatura	282
11	Supratekuté hélium ako kozmologické laboratórium ?	284
11.1	Supratekuté hélium - modelový systém pre kozmológiu	284
11.2	Kibbleův-Zurkův mechanismus vzniku defektů při fázovém přechodu druhého druhu	285
11.3	Kibbleův-Zurkův mechanismus v kondenzovaných látkách	287
11.3.1	Kibbleův-Zurkův mechanismus v supratekutém ${}^3\text{He-B}$	287
11.3.2	Kibbleův-Zurkův mechanismus v supratekutém He II	291
11.4	Supratekuté ${}^3\text{He-B}$ a analóg Unruhovho javu	291
11.4.1	Spinová supratekutost v ${}^3\text{He-B}$ a simulácia horizontu udalostí	294
11.5	Literatúra	297
12	Supratekutost barevných kvarků	298
12.1	Základní pojmy	298
12.2	Fázový diagram QCD	304
12.2.1	Jaderná hmota	305
12.2.2	Silně interagující mnohokvarkový systém (nonCFL)	306
12.2.3	Slabě interagující mnohokvarkový systém (CFL)	308
12.3	Experimentální projevy supratekutosti barevných kvarků	311